

ב'

אבי שי

חיל מצרים

הצבא בו לחם צה"ל ב-ששת הימים

שלב ראשון של ההתעצמות — ער 1965
ביטוי פומבי לתכנית ההתעצמות החדשה ניתן על-ידי גמאל עבד אל-נאצר בנאומו בפורט-סעיד, ב-23 בדצמבר 1961 — שלושה חודשים אחרי פירוק האיחוד עם סוריה. בנאומו הודיע נאצר על הכפלת עוצמתו של הצבא — דהיינו: תוספת של שתי דיביזיות חי"ר ועוד דיביזיה משורינת. הגרעין לתכנית ההתעצמות החדשה היו שתי חטיבות חי"ר עצמאיות, שצורפו למפקדתה של דיביזיית חי"ר שלישית, אשר החלה להתארגן כבר במשך שנת 1961. במשך שנת 1962 הוחל בארגונה של דיביזיית החי"ר הרביעית. בעוצבות הטנקים של הדיביזיה המשורינת הושלמה בשנים 1961–1963 המרת הטנקים מדגם "T-34" בטנקים מדגם "T-54"; כן הוקמה חטיבת טנקים בינוניים, אשר נועדה להוות גרעין לדיביזיה המשורינת השניה.

ההתערבות הצבאית המצרית בתימן, שהחלה בראשית אוקטובר 1962, שיבשה את השלמתה המסודרת של תכנית ההתעצמות. בשל אופן ניהולה של המלחמה בתימן, שינו המצרים את כיוונה של תכנית ההתעצמות וקבעו בה הדגשים חדשים.

המצרים פעלו בתימן על-פי שתי תפיסות-יסוד:

א. חדירות עמוקות, שבוצעו על-ידי כוחות גדולים. מטרתן של אלו היתה השתלטות על שטחים ועל מספר גדול ככל האפשר של נקודות-מפתח לאורך גבולותיה הצפוני והמזרחי של תימן. ביסודה של אסטרטגיה זו טמונה היתה ההנחה, כי סגירת הגבול עם סעודיה תנתק את המלוכנים מבסיסיהם האספקה העיקריים שלהם; משתושג מטרה זו, הניחו המצרים, שוב לא יקשה להשיג את דיכויים הסופי של המלוכנים, והפעולה תוכל להתנהל, מכאן ואילך, כפעולה בעלת אופי משטרתי בעיקרה.
ב. החזקת עיירות, צמתים ונקודות-מפתח אסטרטגיות בכל תימן. ההנחה של המצרים היתה, שעצב הפגנת נוכחות של

• מתוך ספר העומד להופיע לזכרו של תא"ל דוד כרמון ז"ל.

כוח מצרי במקום מסוים, תיצור שם שליטה מצרית-רפובלי-
קנית.

שתי תפיסות-יסוד אלו גרמו לפיזורם של הכוחות המצריים על פני תימן כולה. כתוצאה מכך הלך וגדל בהתמדה חיל-המשלוח המרותק לתימן. יתרה מזו, שיטת הלחימה של התימנים המלוכנים, שהתבטאה בריכוז המאמץ בגזרה שונה מדי פעם, חייבה החזקתם של כוחות גדולים מרוכזים כעתודה, לשם הפעלתם, בשעת הצורך, כלפי אחת מן הגזרות, „הבוערות“. גורם נוסף לגידולו של חיל-המשלוח המצרי היתה רמת-הלחימה הירודה של הכוחות הרפובליקניים, „הסדירים“ בהתנגשויות עם המלוכנים. המפקדה המצרית לא יכלה לסמוך על כוחות אלה בתכנונה; וזאת למרות המאמצים הגדולים שהשקיעו המצרים בארגונם, בחימושם ובאימונם.

מלחמת תימן תבעה, איפוא, כוחות גדולים והולכים — אך לרשות הפיקוד העליון עמדו כוחות סדירים בכמות מוגבלת, יחסית. בעיה זו החריפה עוד יותר, לנוכח השיקולים המצריים לגבי העימות עם ישראל ולגבי מעמדה של מצרים במערכת היחסים הבין-ערביים. בינואר 1964 נפתחה ועידת הפסגה הערבית: הוקמה המפקדה הערבית המאוחדת ואומצה מדיניות ערבית משותפת, בהנהגת מצרים, במאמץ למנוע מישראל שימוש במקורות הירדן. מצרים, שהתקפה על-ידי מדינות ערביות אחדות על התערבותה בתימן, חייבת היתה להוכיח, כי המלחמה בתימן איננה פוגעת במאמץ הכוננות המשותף נגד ישראל.

צירוף הגורמים הללו אילץ את הפיקוד הצבאי העליון של מצרים להגדיל במהירות את כוחות היבשה, ובמיוחד את החי"ר. משנתקבלה, באמצע 1963, החלטה להשאיר במצרים בכל עת כוח שגודלו כארבע דיביזיות חי"ר, גבר הצורך בגייסות נוספים. שתי הדיביזיות החדשות השלימו בחיפזון את התארגנותן ונשלחו לתימן; אך בזאת לא היה די. לפיכך החל בגיוסן ובאימונן של חטיבות מילואים. במשך כשנתיים אורגנו כמה חטיבות חי"ר-מילואים — כל אחת מהן זהה בתקנה ובמבנה לחטיבה סדירה. להוציא גודל טנקים בינוניים החסר בחטיבת המילואים. בפועל היה המספר הכולל של אנשי מילואים, שגויסו בתקופה הנזכרת, גדול בהרבה מתקנו של החטיבות החדשות. יתרת אנשי המילואים צורפו ליחידות סדירות, להשלמת מצבתן לתקן-מלחמה מלא, ולעוצבות המילואים, למלא מקום חיילי מילואים ותיקים שסיימו תקופת שירות של שנה-שנתיים; אלפי אנשי מילואים גויסו ליחידות שירותים וליחידות-עזר. מספר אנשי המילואים שגויסו עד סוף 1965 היה 50 אלף איש לפחות.

התקופה הראשונה למלחמה בתימן הוכיחה כי חטיבות החי"ר, למרות חימושן וציודן החדש, אינן מסוגלות לנהל בהצלחה פעולות התקפה — במיוחד כאשר אלה התנהלו שלא בהתאם לדפוסים התיאורטיים ונערכו בשטח הררי קשה. חסרה לכוחות אלה הגיידות הדרושה לפעולות מהירות ורמת האימון שלהן היתה לקויה.

לעומת זאת התברר, כי יעילותם של הכוחות המיוחדים — קומנדו וצנחנים — רבה יותר. לפיכך הושם דגש על הגדלת כוחות אלה במהירות, והם שולבו במספרים גדלים והולכים במאמץ המלחמתי בתימן. תוך כשלוש שנים חלה התעצמות של הכוחות המיוחדים, בקצב שהיה, יחסית, גדול בהרבה

מהתעצמותם הכללית של כוחות היבשה: לצנחנים ולקומנדו נוספו בסך-הכל כ-10 גדודים.

גידול מהיר זה בא על חשבון האיכות והרמה. בעוד שעד 1962 גויסו לכוחות המיוחדים רק מתנדבים בעלי-השכלה, שהתחייבו לתקופות שירות של שנים אחדות, הנה לאחר מכן התבסס החיול בעיקר על מגויסי חובה; קנה-המידה היחיד להצבתם לכוחות המיוחדים היה כושר גופני גבוה מן הממוצע. האימונים לכוחות המיוחדים נערכו מ-1962 ואילך בחיפזון רב והתבססו — נוסף לקורס החילי הבסיסי — בעיקר על אימוני חי"ר רגילים; וזאת כדי להכשירם למשימה העיקרית שהוטלה על הכוחות בתימן. למרות מגבלות אלה, היתה עדיין רמת החיילים שנמנו עם הכוחות המיוחדים גבוהה מזו של החיילים בעוצבות החי"ר הרגילות; זאת בזכות הכושר הגופני הגבוה יותר ורוח היחידה המפותחת יותר. יתרונות אלה איפשרו לכוחות המיוחדים למלא בתימן את המשימות, שלפי קניימיה מקובלים היו משימות של חי"ר רגיל. אשר לעוצבות החי"ר הרגילות — הללו מילאו בעיקר משימות של חיל-מצב ניח. במקביל לגידול המואץ בכוחות החי"ר המיוחדים, החל גידול ניכר בחילות המסייעים (תותחנים, הנדסה, קשר) ובמיוחד ביחידות השירותים (הובלה, הספקה ועוד). עם זאת לא גדלו באותה מידה יחידות התחזוקה והשירותים הטכניים. זו היתה אחת הסיבות לכך שהפער, ששרר כבר קודם לכן, בין הצרכים מחד-גיסא לבין היכולת ורמת הביצוע מאידך-גיסא — הלך וגדל. מערכת התחזוקה נשארה אחת מנקודות-התורפה הבולטות ביותר של כוחות היבשה.

לכאורה, לא פגעה מלחמת תימן בהגשמתה של תכנית ההת-עצמות הרב-שנתית של הכוחות המשוריינים, שנאצר הודיע עליה בנאומו הנ"ל, ב-23 בדצמבר 1961. חטיבה חדשה של טנקים בינוניים השלימה את התארגנותה במשך שנת 1963. ב-1964 החלה מתארגנת חטיבה שניה של טנקים בינוניים וכן החלה להתארגן מפקדתה של דיביזיה משוריינת שניה. אולם, כבר באותה שנה הועברו לעיראק צוותי טנקים בעוצמה של חטיבה, כדי לתמוך במשטרו של הנשיא עבד אל-סלאם עארף; ואילו ב-1965 הועברה חטיבת הטנקים לתימן. עולה מכאן, כי אמנם הוכשרו צוותי טנקים לשתי חטיבות, ויחד עם חטיבת הטנקים הבינוניים שהוקמה קודם לכן יכלו אלה להתארגן במסגרת דיביזיה משוריינת שניה, בהתאם לתכנית ההתעצמות; אך בפועל, נוצלו שתי החטיבות החדשות לקידום מדיניותו הבין-ערבית של המשטר. כתוצאה מכך, ספק אם חטיבת הטנקים שהועסקה בתימן סיימה יותר מאשר התארגנות ראשונית; קרוב לוודאי שלא הגיעה מעולם לשלב אימונים — אפילו ברמה גדודית. חטיבת הטנקים הוותיקה יותר נשארה במעמד של חטיבה עצמאית.

יתכן כי תכנית ההתעצמות קבעה שאחת או שתיים מדיביזיות החי"ר החדשות תהיינה ממוכנות; וכנראה אחת מחטיבותיה של דיביזיית חי"ר 6 צוידה עם הקמתה בנגמ"שים, כשלב ראשון בהסבתה של הדיביזיה כולה לממוכנת. ברם, נראה שקשיים בייצור המקומי של נגמ"שים — ואולי גם קשיים בקבלת נגמ"שים מברית-המועצות — וכן העברתן של עוצבות הדיביזיה לתימן, מנעו את המשך הגשמתה של התכנית. נוסף להתעצמות הכמותית, הצטיינה תקופה זו גם במאמצים ניכרים להתעצמות איכותית; זאת על-ידי קליטתם של אמצעי-

לחימה משופרים יותר. כבר הוזכרה לעיל המרתם של הטנקים מדגם "T-34" שבעוצבות המשוריינות בטנקים חדשים יותר — "T-54". חידושים נוספים היו:

- א. התותחים נ"מ הנגררים הומרו בתותחים מתנייעים מדגם "ZT-57×2", לפחות בחלק מן העוצבות המשוריינות.
- ב. טנקי-סיור קלים "PT76" ונגמ"שים "BTR-40" נקלטו בגדודי-הסיור המשוריינים.
- ג. בדיביזיות ובחטיבות החי"ר הומרו תותחי-השדה המיושנים בני 85 מ"מ ו-25 ליטראות בהוביצרים בני 122 מ"מ. חטיבות השדה של התותחנים — במסגרת הדיביזיות ובעוצבות המטכ"ליות — קלטו גדוד תותחים נ"ט/שדה בני 100 מ"מ.
- ד. לפלוגה נ"ט בגדוד החי"ר נוספו תול"רים "B-11" (107 מ"מ).
- ה. חלק מהגדודים נ"מ בעוצבות החי"ר קלטו מקלעים כיתתיים נ"מ 14.5 מ"מ, דו-קניים.

לגידולם של כוחות היבשה, בכל החילות, היתה השלכה ישירה על רמתו ועל איכותו של כוח-האדם המגויס החדש. בשל ההתעצמות המואצת הצטמצם ההפרש המספרי הגדול שהיה קיים עד אז בין מספר אנשי השנתון חייבי הגיוס לבין המגויסים בפועל, ולפיכך אי-אפשר היה עוד להקפיד על רמה בריאותית נאותה ומצב כלכלי תקין אצל המגויסים. להוציא את התקופה הראשונה להתערבות בתימן — שבה חלו שיבושים בתכניות ההדרכה — המשיכה מערכת ההדרכה לפעול בהתאם לתכניות השנתיות ללא תקלות חמורות. אולם, רמת הקצינים — וביחוד הווטרים — ירדה, גם כאן השפיע הגידול המהיר של הצבא. הצורך בהכשרת מספר גדול יותר של קצינים גרם להורדת הדרישות ולהקלות בתנאי הקבלה של המועמדים למכללה הצבאית. גדל גם מספר הקצינים בוגרי קורס קציני המילואים שנתקבלו לשירות הקבע. בתקופה הנסקרת, עד 1965, לא יכול היה הפיקוד הגבוה לתכנן מראש אלו עוצבות תהיינה בתימן, אלו תימצאנה בכוננות לירידה לתימן, אלו תימצאנה בסיני ואלו תישארגנה במצרים, חופשיות מתעסוקה מבצעית. חלק מן העוצבות הצליח, אמנם, לקיים אימונים יחידתיים סדירים, תוך שימת-לב מיוחדת להעלאת הכושר הגופני ולשיפור רמת הקליעה. אולם נפגעו במיוחד האימונים העוצבתיים והאימונים לשיתוף פעולה בין-זרועי. כושרם של כוחות היבשה נפגע במיוחד לנוכח העובדה, שהנהגתה של תורת הלחימה הסובייטית היתה חידוש בצבא המצרי, ותורה זו ודאי שלא נקלטה כראוי תוך שנת-האימונים היחידה שקדמה להתערבות בתימן (1960—1961). לכן הצליחו שתי הדיביזיות הוותיקות להשלים, לכל היותר, מסלול אימונים שנתי אחד, בהתאם לתורה הסובייטית; ואילו שתי הדיביזיות החדשות לא הספיקו, ככל הנראה, לעבור אימונים עוצבתיים לפני שנשלחו לתימן. יש לזכור, כי כל הכוחות לחמו בתימן שלא לפי תורת הלחימה החדשה, המתאמת לתנאי-שטח שונים וללחימה נגד צבא סדיר. באופן זה נוצר פיגור מצטבר, גדל והולך, בהכשרתם של כוחות היבשה ללחימה מודרנית ולביטוי ממשי של העוצמה והאמצעים שברשותם.

ב-1965, עם סיומו של שלב זה בהתפתחותם של כוחות היבשה, נכללו בהם העוצבות העיקריות הבאות:

- א. 4 דיביזיות חי"ר ועוד כ-10 חטיבות חי"ר-מילואים מגויסות;
 - ב. חטיבת צנחנים ועוד כ-10 גדודי קומנדו;
 - ג. דיביזיה משוריינת;
 - ד. 2 חטיבות עצמאיות של טנקים בינוניים;
 - ה. 2 חטיבות ארטילריה מטכ"ליות.
- המספר הכולל של הטנקים היה כ-950.

שלב שני של ההתעצמות — עד מלחמת ששת-הימים ב-1964 חתמה מצרים עם הסובייטים על עסקת רכש רב-שנתית חדשה. עסקה זו כללה את פריטי הציוד העיקריים הבאים:

- א. 200—250 טנקים בינוניים "T-55".
- ב. מאות אחדות של נגמ"שים זחליים "BTR-50P";
- ג. נגמ"שים סיור "BRDM-2";
- ד. חטיבת רקטות טקטיות קרקע-קרקע;
- ה. הוביצרים בני 122 מ"מ "D-30" ותותחים בינוניים בני 130 מ"מ.

חלק מאמצעי-הלחימה שנכללו בעסקה זו החלו מגיעים למצרים בשנת 1965, אך עד פרוץ מלחמת ששת-הימים לא הושלמה עדיין קבלת הציוד כולו. יתר-על-כן: אף אותם פריטי נשק וציוד שכבר הגיעו, עדיין לא נקלטו כולם. עם זאת, התברר בדיעבד, כי דווקא הטנקים שהגיעו במסגרת העסקה החדשה נכנסו לשימוש מבצעי, שכן הללו כבר נטלו חלק במלחמת ששת-הימים.

שלא כעסקות-רכש קודמות, נועדה עסקה זו לאפשר בראש ובראשונה התעצמות איכותית. זו אמורה היתה להיות מושגת על-ידי המרתם של כלים מיושנים באמצעי-לחימה חדישים יותר. נראה שלא היתה כוונה לנצל את הרכש החדש לתוספת יחידות: רק בחלק מן הכלים שנפלטו עמדו להשתמש להקמת יחידות חדשות (כך, למשל, נועדו הטנקים "T-55" להחליף את הטנקים "T-54" של הדיביזיה המשוריינת הוותיקה, ואילו הטנקים המיושנים יותר אמורים היו לאפשר את השלמת התקנים בדיביזיה המשוריינת השניה שנמצאה בתהליכי הת-ארגנות מזה כמה שנים).

הקיפאון ששרר מאז המחצית השניה של 1966 בחזית תימן שיחרר את המפקדה הכללית של הכוחות המזוינים מלחץ הדרישות לתגבר את חיל-המשלוח בכוחות נוספים. התוצאה החשובה ביותר, מנקודת הראות המצרית, היתה כי נתאפשרה הכנת תכנית לחודשים אחדים מראש לשם החלפה סדירה של הכוחות המרותקים בתימן, וכן לצמצום כללי של חיל-המשלוח בתימן. כפועל יוצא מן המצב החדש לא הוקמו מאז 1965 יחידות-חי"ר חדשות; הופסק הגיוס ההמוני של מילואים, ובמקום אנשי המילואים ססיימו את שירותם — צורפו לחטי-בות המילואים טירונים בשירות חובה. חטיבות המילואים, שכאמור לעיל הוחל בארגונן כבר בראשית 1963, הפכו מאמצע 1965 ואילך לחטיבות סדירות-עצמאיות, כשמצבת כוח-האדם שלהן מונה 60—75 אחוזים מתקן המלחמה המלא (בשלושה השבועות שקדמו למלחמת ששת-הימים השלימו רוב החטיבות העצמאיות את הפער על-ידי קליטת חיילי מילואים). כן אורגנו מספר גדודים של טנקים בינוניים, שצוידו בכלים מיושנים מדגמי "שרמן" ו"סנטוריון", וצורפו

אורגנית לחלק מחטיבות-החי"ר העצמאיות (ואכן, במלחמת ששת-הימים באו כוחות זה"ל במגע גם עם יחידות שהיו מצוידות בטנקים המיושנים). כתוצאה ישירה מהמלחמה בתימן נוספו לסדר-כוחות היבשה כ-10 חטיבות חי"ר. זאת נוסף לגידול בשתי דיביזיות חי"ר, אשר היה חלק מתכנית ההת-עצמות.

הודות לקבלתם של נגמ"שים מדגמים חדישים ("BTR-50") מברית-המועצות, הוחל בהמרת הנגמ"שים האופניים מהדגם הישן ("BTR-152") בהם היו מצוידות היחידות הממוכנות של הדיביזיה המשוריינת, בנגמ"שים חדשים. הנגמ"שים מהדגם הישן, אשר התפנו, אמורים היו לאפשר את הסבתה של אחת מדיביזיות החי"ר לממוכנת.

במשך שנת 1966 המירה הדיביזיה המשוריינת הוותיקה את הטנקים מדגם "T-54" שהיו ברשותה בטנקים "T-55". באותה שנה הוקמה חטיבה נוספת של טנקים בינוניים, אשר צוידה בטנקים "T-54", מאלה שהשתחררו מהדיביזיה המשוריינת, שהפכה עוצבה עצמאית.

לקראת סוף 1966 חלה התפתחות חשובה: הופסקה הקמתן של חטיבות-טנקים חדשות ובמקום זאת הוחל בהגדלת מספר הטנקים בכל גדוד ל-31, כדי שחטיבה תכלול כ-95 טנקים. על ההחלטה שגרמה להתפתחות זו השפיעו, בין היתר, שני גורמים: ראשית, בתקופה הנדונה התנהל ויכוח בפקוד המצרי על עתידו של המבנה הדיביזיוני הנוקשה, ונראה כי ההכרעה שעמדה להתקבל קבעה את ביטולה של המסגרת הדיביזיונית; החלופה שנצטיירה היתה ביסוסם של כוחות היבשה על חטי-בות מוגברות, אשר תצורפנה למעין מפקדת אוגדה, שמספר יחידותיה והרכבן החילי יהלמו את המשימות המוטלות עליה. שנית, נוכח הספקות שהתעוררו באשר לעצם יכולתה של הדיביזיה המשוריינת לפעול כגוף אחד, הוקפאה השלמת ארגונה של הדיביזיה המשוריינת השניה, וזו נשארה בפועל כמפקדה בלבד ללא כוחות. התפתחות זו גרמה, שתחת שתרוכו עוצמת השריון היא פוזרה.

סדר-הכוחות של השריון המצרי ערב מלחמת ששת-הימים מנה, אם-כן, את העוצבות הבאות:

- א. דיביזיה משוריינת (2 חטיבות טנקים בינוניים וחטיבה ממוכנת אחת);
- ב. מפקדת דיביזיה משוריינת (ללא כוחות);
- ג. 4 חטיבות טנקים עצמאיות (אחת מהן — חטיבת טנקים כבדים).

מספר הטנקים בעוצבות השריון הנזכרות הסתכם בכ-400 (ההערכה מבוססת על חישוב של גדוד טנקים בן 22 כלים; שכן ההחלטה להגדיל את מספר הכלים בגדודי הטנקים ל-31 טרם בוצעה). זאת בהשוואה לכ-600 טנקים שנכללו בעוצבות החי"ר — לכל הדעות יחס שאינו, "בריא". ההשלכות האופר-טיביות השליליות, שהיו לצורה זו של ארגון הכוחות המשור-יינים, נתגלו במלואן במהלכה של מלחמת ששת-הימים.

מלחמת תימן גרמה לבדיקה מחודשת של בעיית המילואים. בראשיתה של ההתערבות הצבאית בתימן לא היתה אפשרות של ממש לקריאה מהירה של המילואים, שכן בשנים שעברו מאז "קדש" עד 1962 היו המילואים שרויים במצב של "קיפאון עמוק". מדי שנה נפלטו מן השירות הסדיר עשרות אלפי חיילים; הגם שאלה נכללו ברשימות חיליות מקובצות, הרי

טבלה מסכמת של התפתחות כוחות היבשה 1961—1967

מספר סידורי	ק"צ 1961	ק"צ 1965	ק"צ 1967	הערות
	א	ב	ג	ד
כוחות משוריינים				
1 מפקדות דיביזיה משוריית	1	2	2	
2 חטיבות טנקים בינוניים	2	4—3	*5	* ועוד חטיבה שאורגנה ערב המלחמה
3 חטיבות טנקים כבדים	1	1	1	
4 חטיבות ממוכנות	1	1	1	
5 גדודי-סיור משוריינים	4	4	*4	* גדוד נוסף אורגן ערב המלחמה
חי"ר				
6 דיביזיות חי"ר	2	4	4	* אינן מגויסות
7 חטיבות חי"ר עצמאיות	2	—	8	** מגויסות
8 חטיבות חי"ר מילואים	3—2	6—8	4—6***	*** גויסו לקראת המלחמה
כוחות מיוחדים				
9 מפקדות חטיבת צנחנים	1	1	1	
10 גדודי צנחנים	2	5	5	
11 גדודי קומנדו	3—2	10—8	10	
תותחנים				
12 חטיבות שדה אורגניות בדיביזיות	3	5	5	
13 החי"ר/השריון	—	2	2	
14 חטיבות שדה מטכ"ליות	1	2	3	
15 חטיבות תותחים בינוניים מטכ"ליות	—	—	1	
16 חטיבות נ"ט/שדה	—	—	—	
17 גדודי מרגמות מטכ"ליים	—	—	—	
(1) גדודי מרגמות 120 מ"מ	—	2	2	
(2) גדודי מרגמות 160 מ"מ	—	—	—	
18 גדודי מטולירקטות	1	2	*2	* גדוד אחד במסגרת חטיבת הארטילריה של
(1) גדודי מטולירקטות 130 מ"מ	—	1	2	הדיביזיה המשורייתת ה-4.
(2) גדודי מטולירקטות 240 מ"מ	—	—	*4	* לקראת המלחמה אורגנו במסגרת חטיבתית.
גדודי מטולים נ"ט	—	—	—	

חוזקה על-ידי הלקח של 18 החודשים הראשונים למלחמה בתימן, שבהם הוברר, כי ארגונה, ציודה ואימונה של עוצבת-מילואים נמשך חודשים רבים. היה, על-כן, צורך למצוא דרך, שתאפשר את קיצורו של תהליך זה. כאמור לעיל, היה אחד הפתרונות שננקטו — הפיכתן של חטיבות המילואים (שגויסו ואורגנו בתקופה בה ניטשו הקרבות בתימן) לחטיבות עצמאיות בעלות מצבה חסרה, שבהן משרתים חיילי מילואים ומגויסי חובה. הכוונה היתה כי בתקופת חירום ישלימו את המצבות החסרות, כדי להעמידן על תקן מלא. על-ידי גיוס נוסף של אנשי מילואים; וכך אכן נעשה ערב מלחמת ששת-הימים. נוסף לאלפי אנשי מילואים, שגויסו להשלמתן של היחידות הסדירות, אורגנו, בשבועות שקדמו לפרוץ המלחמה, יחידות מילואים אחדות; הכוחות שגויסו כללו 2—3 מפקדות לדיביזיות חי"ר, לפחות 5 חטיבות חי"ר, גדודי ארטילריית-שדה ומספר גדודי מרגמות 120 מ"מ. הצידוד ביחידות אלה היה לקוי ורמת האימונים שלהן היתה גמוכה ביותר. הגדלת סדר-הכוחות המצרי על-ידי גיוס אנשי מילואים (פעולה שהמצרים קראו לה „התרחבות טקטית“), לא היתה

בפועל לא התנהל מעקב שוטף אחריהם וככל הנראה לא נעשו הכנות מוקדמות מתאימות, שהיו מאפשרות לקרוא את אנשי המילואים לשירות פעיל. התקיימו מעט מאוד אימונים לריענון הידע ואנשי מילואים לא נשלחו לקורסים ללמוד כיצד לתפעל כלי-נשק חדשים. הסיבה היסודית למצב זה היתה הערכתה של ההנהגה המצרית, כי הכוחות הסדירים מסוגלים למלא את כל המשימות הכרוכות בהגנתה של מצרים. אמנם, הכוחות הסדירים נזקקו בתקופות חירום לתגבור על-ידי המילואים; אך הללו נקראו בעיקר להשלמת מצבות של יחידות קיימות — במיוחד בשביל שירותים ותחזוקה (נהגים, טכנאים וכדומה). המצב השתנה מיסודו בעקבות מלחמת תימן. הוברר כי התערבות צבאית ממושכת בהיקף גדול מחוץ למצרים אינה אפשרית באמצעות הכוחות הסדירים בלבד, ואפילו היו אלה הכוחות הסדירים המוגדלים על-פי תכנית ההתעצמות הרב-שנתית של שנת 1961—1965. המסקנה ההכרחית היתה, איפוא, כי כדי שיוכל הפיקוד הצבאי למלא בהצלחה משימות מחוץ למצרים — בלא שאלה תפגענה בהיקף הכוחות ההכרחי להגנת המדינה — יש צורך בשינוי כולל ויסודי במערך המילואים. מסקנה זו

ב-1967 מתוכננת ומאורגנת כראוי וגרמה לאנדרלמוסיה רבה. ואכן יחידות אלה הוכיחו כושר-לחימה ירוד במלחמה.

סיכום

למרות הקשיים הרבים שגרמה מלחמת תימן, הוגשמה תכנית ההתעצמות הרב-שנתית שהוחל בה בשנים 1960—1961; במהלך הגשמתה חלו אמנם שיבושים ניכרים בלוח-הזמנים, וכן שונו ההדגשים והקדימות; אך בסיכומו של דבר, בוצעה התכנית, כמעט במלואה, כפי שניתן לראות מהטבלה הבאה:

ההתעצמות — תכנית וביצוע

תכנית ההתעצמות	הכמות במאי 1967
4 דיביזיות חי"ר (12 חטיבות)	4 דיביזיות חי"ר (12 חטיבות) ועוד 8 חטיבות-חי"ר עצמאיות
2 דיביזיות משוריינות (6 חטיבות טנקים ועוד 3 חטיבות ממוכנות)	1 דיביזיה משוריינת (2 חטיבות טנקים ועוד חטיבה ממוכנת) ועוד 4 חטיבות-טנקים עצמאיות

בראשית מאי 1967 כללו, אם-כן, כוחות היבשה את העוצבות העיקריות הבאות:

- (א) 4 דיביזיות חי"ר ועוד 8 חטיבות חי"ר עצמאיות ו-5 מסגרות של חטיבות חי"ר מילואים;
- (ב) דיביזיה משוריינת (2 חטיבות טנקים) ועוד מפקדת דיביזיה משוריינת ו-4 חטיבות טנקים עצמאיות;
- (ג) חטיבת צנחנים (5 גדודים) ועוד 10 גדודי קומנדו;
- (ד) 6 חטיבות ארטילריה מטכ"ליות (3 חטיבות בינוניות, 2 חטיבות שדה וחטיבה נ"ט/שדה).

בסך-הכל היו בסדר-הכוחות הפעיל כ-1,000 טנקים תקינים. בעת מלחמת ששת-הימים היו כוחות היבשה בעיצומו של תהליך ההתעצמות החדש, שהחל ב-1965. ביסודו של דבר, צריכה היתה זו להיות התעצמות איכותית, בנויה על קליטת אמצעי-לחימה חדישים יותר מאלה שהיו במצרים עד אז.

שנת 1967 היתה גם השנה בה הוקל למצרים בחזית התימנית לראשונה מאז חמש שנים; לפיכך הוקדשה שנה זו לחידוש האימונים בהיקף נרחב, לקליטת אמצעי-הלחימה החדשים ולמאמץ להתגבר על התוצאות השליליות שהצטברו מן המל-חמה בתימן.

מבחינה זו לא באה המלחמה בשעה נוחה למצרים. ברם, לא זו היתה הסיבה העיקרית להתמוטטות המהירה והמוחלטת של הכוחות המזוינים של מצרים; התמוטטות שאירעה בפועל בתוך כ-29 שעות מאז החלו הקרבות בבוקר ה-5 ביוני 1967. ההתמוטטות גם לא נבעה מהעדר אמצעי לחימה (כפי שטענו אחרי 1948), או מהתערבות מצד המעצמות ה-אימפריאליס-טיות" (כפי שטענו אחרי 1956). סיבתה העיקרית לא היתה גם אבדן העשתונות של הפיקוד הגבוה, או ההתערבות הממושכת בתימן וגם לא רק בגלל העליונות המלאה שרכש חיל-האוויר של צה"ל ביום הראשון ללחימה (שלושה גורמים אלה ניצבו במרכז הניסיון המצרי לתרץ את המפלה ובצורה זו או אחרת נשמעים עד היום — חמש שנים אחרי שהסתיימה המלחמה). כל הגורמים האלה השפיעו בוודאי, במידה כלשהי, וכולם יחד תרמו, ללא ספק, למפלה המצרית.

אולם סוד מפלתה של מצרים במלחמת ששת-הימים נעוץ בחולשת המרכיב האנושי, עליו עמדנו בפרק הראשון. מלחמת ששת-הימים הוכיחה בעליל את קיומו של פער רחב מאוד בין אמצעי-הלחימה החדשים לבין כוח האדם, שהופקד על הפעלתם. אחת הסיבות לנחשלותו של כוח-האדם בצבא מצרים נעוצה בחוק הגיוס, אשר קבע מראש שירות חובה מקוצר לבעלי ההשכלה, וברמה התחלתית נמוכה של כוח האדם — במיוחד בכל הכרוך בהכשרה טכנולוגית ובמצב חברתי-תרבותי בסיסי. על גורמי-יסוד אלה נוספו: שיטת הקידום הפסולה; אוירת התשדנות ששררה בין הקצינים; יחס הזלזול שהפגינו קצינים כלפי החיילים; העדר הנעה מספקת לשירות הצבאי; שיטת האימונים השטחית והרשלנית; ומשקל היתר שניתן לאינדוקטרינציה פוליטית. כל אלה גרמו לכך שהכו-חות המזוינים של מצרים לא היו מסוגלים במלחמת ששת-הימים להגיע לרמת ביצוע, שתעלה בקנה אחד עם עוצמתם המספרית האדירה של הכוחות וכלי המלחמה החדשים שעמדו לרשותם.

